

II. СЛОВО ЯК ЗАСІБ МИСТЕЦЬКОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТНОСВІТУ

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2018, pp. 108-119.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2018.142088>

УДК 82-1.09(=161.2=161.1=162.1)

ОБРАЗ ОРЛА ЯК УСОБЛЕННЯ ПОЕТА У ПОЕЗІЇ ЕПОХИ РОМАНТИЗМУ

Світлана ГАЙДУК,

*кандидат філологічних наук, асистент Інституту Полоністики і
Неофілології, Природничо-гуманітарний університет в м.Седльце
(Польща, Седльце) hayduksvitlana79@gmail.com*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1012-6091>

Research ID: R-1829-2018 <http://www.researcherid.com/rid/R-1829-2018>

*Статтю подано до редколегії / The article is submitted to the editorial board
12.08.2018*

Статтю опубліковано / The article is published 15.11.2018

У статті розглядаються особливості символіки образу орла як уособлення поета в поетичних творах Т. Шевченка, О. Пушкіна, М. Язикова, Дж. Кітса. Зауважено, що саме образ орла є одним із центральних орнітоморфних образів дикої фауни, що зустрічається у поезії епохи романтизму. Наголошується, що образ орла є уособленням таких рис романтичного світогляду як, свобода, творче натхнення, високі духовні запити. У творчості вище зазначених поетів-романтиків образ орла став уособленням поета, самобутнім символом літературного Олімпу, літературної слави.

Ключові слова: романтизм; поет; образ орла; символ; міф.

EAGLE IMAGE AS THE PERSONIFICATION OF POET IN THE POETRY OF THE ROMANTIC ERA

Svitlana HAYDUK,

*Ph.D. in Philology, assistant, Institute of Polish and Modern Languages,
Siedlce University of Natural Sciences and Humanities (Poland, Siedlce)
hayduksvitlana79@gmail.com*

The symbolism of bird images occupies one of the central places in the system of Romantic worldview. It represents the Romantic attitude towards the outside world in

general and towards the closest human «partners» in nature, in particular. In literary works, it also shows Romantic orientations on certain artistic traditions: folk, biblical, antique.

It is noted that the eagle image is one of the main bird images of the wild fauna which can be found in Romantic poetry.

The purpose of the article is to highlight the peculiarities of the eagle symbolism as the personification of poet in the poetry of T. Shevchenko, O. Pushkin, N. Yazykov, and J. Keats.

It is stated that the eagle image is the personification of such features of Romantic outlook as freedom, creative inspiration, high spiritual demands. Thus, in Romantic culture, the eagle is a symbol of poet. The poet's personality is directly associated with such features of this bird as, high aspirations and sharp eyesight. This emphasizes the poet's need to be over events and situations in order to depict them adequately, without conformism. To a certain extent, this is a manifestation of a Classical tradition. This eagle symbolism is very typical of Classicism.

It is indicated that the aforementioned Romantic poets carry such features of eagle as pride, majesty, safety, independent glory, freedom, on the poet image as a creator. Therefore, the eagle image in their poetry becomes the personification of poet, a distinctive symbol of the literary Olympus and literary fame.

However, it should be remembered that symbol as one of the most significant components of Romantic poetry is characterized by ambiguity. The ways of representing the eagle image in the works of Romantic poets form a multi-dimensional range of symbols. That is why the interpretation of other symbolic meanings of the eagle image in the poetry of the Romantic era is the prospect of our further research.

Key words: Romanticism, poet, eagle image, symbol, myth.

Постановка проблеми. Предметна зацікавленість дослідників символікою, а також функціями орнітоморфних образів дикої фауни у літературі зумовлена багатьма чинниками: від екологічних проблем технологічної цивілізації до сучасних відкриттів у науці. Тут примітна модельність відображення, а звідси – дієвість символічних ознак щодо відтворення пташиних образів дикої фауни у художніх текстових структурах. Осмислюючи сутність поезії, видатний німецький феноменолог Мартін Гайдеггер слушно наголошував, що сучасники недоцінюють глибинність краси навколишнього світу. Адже світ поезії зберігає цей смисл та здатний його адекватно презентувати.

Розмаїтість символічних проявів мала місце у творах різних національних літератур епохи романтизму, з якою безпосередньо пов'язана традиція пташиної символіки. В її основу лягли міфологічні вірування та уявлення людини про орнітоморфні образи дикої фауни: альбатроса, ворона, орла, ластівки, сови, дикого голуба та ін. Так, образ птаха використовується в якості носія моделі самотності поета-романтика (образ пелікана у поетичній збірці «Ночі» А. де Мюссе; альбатрос і лебідь в

однойменних віршах Ш. Бодлера). Він може бути і втіленням фатуму (наприклад, відома поезія «Ворон» Е. По; альбатрос в баладі «Старий мореплавець» С. Т. Колріджа), і провісником недосягнутого щастя (драма «Синій птах» М. Метерлінка), революційних збурень (поема в прозі «Пісня про Буревісника» М. Горького), а також виконувати роль сатиричного висміювання суспільного устрою (роман «Острів пінгвінів» А. Франса). До речі, образ птаха під пером М. Метерлінка має ще одне додаткове навантаження – колір.

Аналіз досліджень. Семантику та функції пташиних образів дикої фауни досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені О. Антонова, Г. Булашев, І. Вагилевич, Г. Вернесс, О. Гура, В. Давидюк, М. Епштейн, Вяч. Иванов, М. Костомаров, П. Мортенсен, В. Орел, О. Потєбня, О. Сліпушко, В. Щепотєв та інші.

Так, український дослідник Микола Костомаров (1817–1885) у праці «Слов'янська міфологія» виокремив ті образи зі світу тварин, які мали в давнину міфологічне й символічне значення. Насамперед тут зримою була сполука з мотивом метаморфоз. На його думку, образному перетворенню серед орнітоморфних образів піддавалися голуб, орел, сокіл, соловей, ворон, качка, зозуля [4, 201–235].

Сучасна українська дослідниця Оксана Сліпушко у монографії «Давньоукраїнський бестіарій. Звірослов. Національний характер, суспільна мораль і духовність давніх українців у тваринних архетипах, міфах, символах, емблемах» зауважує, що «бестіарні образи давньої української літератури слід розглядати у взаємозв'язку, оскільки вони доповнюють символічне значення один одного і творять таким чином цілісну і нерозривну систему символів стародавнього й сучасного мистецтва» [9, 12]. Найбільш численними серед підсистем давньоукраїнського бестіарію вона вважає підсистеми: «звірі», «птахи».

Аналізуючи образи птахів у статті «Орнітоморфні образи у фольклорних творах» Оксана Антонова доходить висновку, що у фольклорних творах «птахи символізують повітряну стихію, вони поєднують світ земний і небесний, а водоплавні – єднають три світи. За народними уявленнями птахи знають усе про минуле, теперішнє й майбутнє, володіють таємницями чарівного зілля, живої та мертвої води, уміють передбачати рух грозових і градових хмар, віщують долю новонародженій дитині» [1, 131].

У контексті даного дослідження вагомою постає монографічна праця «Символіка тварин в слов'янській народній традиції» [3] російського дослідника Олександра Гури. Він запропонував комплексний підхід до опису тварин серед яких пташині образи посідають чільне місце. Цей

підхід координується етнолінгвістичним напрямком всього аналізу і підпорядкований завданням подальших типологічних та порівняльно-генетичних студій.

М. Епштейн у вагомій розвідці «Природа, світ, сховок всесвіту... : система пейзажних образів у російській поезії» на обширному матеріалі – 3700 творів та 130 авторів – виділяє усталені національно-характерні мотиви, закони побудови і поєднання різних типів пейзажів. Досліджує поетичну мову, якою сама природа розмовляє з людиною. У розділі «Світ тварин і самосвідомість людини» М. Епштейн справедливо наголошує, що «образи тварин в літературі – це свого роду дзеркало гуманістичної самосвідомості» [14, 87]. На думку Луції Імпеллусо, авторки праці «Природа та її символи» [17] важливо, щоб символіка не втратила домінантного значення краси як основної риси гуманістичної культури. У її центрі перебуває людина у її тісному зв'язку з природою. З цією метою варто прагнути відтворити почуття таємничої і магічної єдності.

Дослідженням пташиної символіки плідно займаються багато сучасних західноєвропейських літературознавців. Серед них відзначимо австрійського славіста А. Ганзен-Леве, якому належить праця «Російський символізм. Система поетичних мотивів. Міфопоетичний символізм. Космічна символіка» (2003) [10]. Заслуговує на увагу його характеристика символіки птахів і комах. Вчений наголошує, що символіка птахів пов'язана з образами птахів потойбічно-космічної сфери і підмісячного (земного, повітряного) світу. З одного боку, птахи як крилаті демони, ангели, генії – це апокаліптичні провісники, носії знамень, віщуни майбутнього, потойбічного. З іншого боку, як райські птахи, вони нагадують про втрачений рай – Едем [10, 512]. Особливо цікаві приклади символічного використання орнітоморфних образів дикої фауни, а саме: фенікса, голуба, ластівки, солов'я, чайки, лебедя, альбатроса, орла, ворона, ворони.

Серед досліджень семантики і функцій орнітоморфних образів слід згадати також «Середньовічні трактати про символіку тварин» [18] Гуго із Фольєто, перекладені сучасним польським богословом Станіславом Кобелюсом. Ця праця містить алегоричну інтерпретацію образів птахів і моральний коментар. Найповніше – у двадцять двох розділах – представлені образи яструба і голубки.

Мета статті – висвітлити особливості символіки образу орла як уособлення поета у поетичних творах Т. Шевченка, О. Пушкіна, М. Язикова, Дж. Кітса.

Вклад основного матеріалу. У міфопоетичних традиціях образ птаха – обов'язковий, до того ж поліфункціональний елемент міфоло-

гічних систем і обрядів. Птахи можуть бути божествами, героями, перевертнями, помічниками богів, шаманів і героїв, тотемними предками тощо. Вони є особливими міфопоетичними класифікаторами і символами божественної сутності, верху, неба, духу неба, сонця, грому, вітру, хмари, росту, життя, підйому, плодючості, вознесіння, натхнення, пророцтва, зв'язку між космічними зонами. Саме у міфах романтики знаходили органічне втілення «живих стихій» природи [5, 254]. Адже за аргументацією німецького філософа Фрідріха Вільгельма Йозефа фон Шеллінга (1775–1854), «міфологія – це необхідна умова й первинний матеріал для кожного виду мистецтва» [12, 112].

Символіка орнітоморфних образів у системі романтичного світогляду посідає одне з центральних місць. Вона презентує романтичне ставлення до навколишнього світу загалом і до найближчих партнерів людини у природі – зокрема. У літературних творах вона презентує і романтичні орієнтації на певні художні традиції: фольклорну, біблійну, античну.

Так, одним із центральних орнітоморфних образів дикої фауни, що зустрічається у поезії епохи романтизму вважаємо образ орла.

Характерна для європейського культурного регіону символіка образу орла формувалася вже у літературі епохи античності. Так, Овідій пов'язує орла зі стихіями повітря і вогню; він – цар у повітряному просторі: «Владар пернатих, орел...» [6, 75]. У римській традиції орел став однією з найпоширеніших давніх емблем перемоги. Його політ сприймався як ознака військового успіху. Від часів засновників Риму Ромула і Рема його зображували на штандартах як «птаха Юпітера» [13, 827].

В античній традиції орел не лише супутник і посланець великих богів, але часто їхня пряма персоніфікація. Завжди, коли олімпійським богам був потрібен виночерпій Ганімед, Зевс посилав орла або летів сам, перетлівшись у цього птаха.

Батько богів у свій час полюбив Ганімеда – фрігійця
Палко, й тоді він придумав, який собі вибрати вигляд,
Що до лица б йому був: тільки тим він погодився стати
Птахом, який блискавиці його має силу носити [6, 176].

Позитивна символіка образу орла в античності частково повторилася у християнській традиції, де він став втіленням божественної любові, справедливості, хоробрості, духу, віри, а ширше – символом Воскресіння. Як і в інших традиціях, у християнстві орел відіграє роль посланника небес. Він символ Євангеліста Іоанна. У Старому Заповіті

розповідається про видіння Єзекіїля: «... а з середини його – подоба чотирьох істот... А подоба їхнього обличчя – обличчя людини та обличчя лева... обличчя вола... і обличчя орла» (Єз 1: 5,10). Воно тлумачиться як вказівка на чотирьох Євангелістів. У Біблії орел є віщуном кінця світу: «І бачив, і чув я одного орла, що летів серед неба і кликав гучним голосом: «Горе, горе, горе тим, хто живе на землі...»» (Об. 8, 13) [2].

За слушним зауваженням І. Патен «багато символів є універсальними і властивими багатьом мовам» [7, 192]. Таким універсальним символом, на нашу думку, виступає образ орла. Тому він є центральним у символічній парадигмі романтичного бестіарію. У цьому контексті не можна оминати увагою творчість Т. Шевченка. Інтерпретуючи символіку образу орла у творах Т. Шевченка, доцільно зробити акцент на відомому тексті «На вічну пам'ять Котляревському» (1838). Образ орла тут – це символ душі самого Івана Котляревського – автора бурлескно-травестійної поеми «Енеїда» (1798), першого друкованого твору нової української літератури, що відіграв важливу роль у її становленні.

Прилинь, *сизий орле*, бо я одинокий
Сирота в світі, в чужому раю... [11, 91].

Образ «сизого орла» належить до типових фольклорних образів. Але у цьому творі він ужитий не в зовсім типовій ситуації. Орел стає символом єднання світу живих та мертвих. При цьому поет вірить, що птахові під силу подолати відстань між цими світами. Сизий орел – представник потойбічного світу й іншого покоління. Однак поет відчуває свою спорідненість із цим поколінням, у широкому розумінні – спорідненість із творчістю І. Котляревського.

У поезії Т. Шевченка образ сизого орла вжито й стосовно іншого українського письменника. У вірші «До Основ'яненка» (1839) автор називає «орлом» українського письменника, прозаїка й драматурга Г. Квітку-Основ'яненка: «Утни, батьку, *орле сизий!*» [11, 121]. На важливому символічному значенні образу «сизого орла» у поезії Т. Шевченка наголошуємо зумисне. Бо він став самобутнім символом літературного Олімпу, літературної слави.

Така ж символіка образу орла прочитується у вірші «З листа до Вяземського» (1825) російського романтика О. Пушкіна, який під час творчої кризи, браку поетичної фантазії не ширяє у височині, а «сидить орлом», рідко «сходить» на Парнас – святилище поезії.

В глуши, измучась жизнью постной,
Изнемогая животом,
Я не парю – *сижу орлом*...
<...> Хожу я редко на Парнас... [8, 373–374].

Отож у романтичній культурі орел – це символ поета. З поетаттю поета безпосередньо асоціювалися такі властивості цього птаха, як устремління у височінь та гострий зір. Цим підкреслювалася потреба поета бути над подіями і ситуаціями, щоб відтворити їх адекватно, без конформізму. Певною мірою це – вияв і класицистичної традиції. Для неї така символіка орла найхарактерніша. Поетами-романтиками вона була успішно перейнята. Ілюстрація – вірш «Поет» (1845) російського поета Миколи Язикова (1803–1847):

«Искать ли славного венца
На поле рабских состязаний,
Тревожа слабые сердца,
Сбирая нищенские дани?
Сия народная хвала,
Сей говор близкого забвенья,
Вознаградит ли музе пеня
Ее священные дела?
Кто их постигнет? Гений вспыхнет –
Толпа любитесь на свет,
Шумит, шумит, шумит – затихнет;
И это слава наших лет!»

Так *мыслит* юноша-поэт,
Пока в душе его желанья
Мелькают, темные, как сон,
И твердый глас самосознанья
Не возвестил ему, кто он.
И вдруг, надеждой величавой
Свои предвидя торжества,
Беспечный – право иль не право
Его приветствует молва –
За независимую славой
Пойдет любимец божества;
В нем гордость смелая проснется:
Свободен, весел, полон сил,

*Орел великий встрепенется,
Расширит крылья и взовьется
К бессмертной области светил!* [15, 191–192].

Композиційно вірш поділено на дві частини. У першій ідеться про юнацькі мрії майбутнього поета, а інша частина презентує вже час сформованого митця. Його символом виступає «орел великий», який ширяє у височині у пошуках безсмертної слави. Характерно, що такі риси орла, як гордість, величність, безпечність, незалежна слава, свобода, автор переносить на образ поета як творця.

До образу орла як символу свободи самого поета звернувся у поезії «В'язень» (1822) О. Пушкін. Ліричний герой твору уподібнюється орлу, що перебуває в неволі. Як відомо, генерал І. Інзов, в будинку якого О. Пушкін перебував під домашнім арестом, тримав орлів прикутих за лапи залізними ланцюжками. Саме тому, поет уособлює себе з орлом, бачить у цьому птахові свого «брата» і ніби розуміє його клич.

Сижу за решеткой в темнице сырой.
Вскормленный в неволе *орел молодой*,
Мой грустный товарищ, махая крылом,
Кровавую пищу клюет под окном,

<...> Зовет меня взглядом и криком своим
И вымолвить хочет: «Давай улетим!...» [8, 288].

У вірші «Поет» (1827) саме свою особисту і творчу свободу О. Пушкін порівнює з тою, яка притаманна орлу. «Орел, що проснувся» – символ сплячої душі поета, яка прагне творчого прояву. Свою поетичну яву і фантазію поет асоціює зі стихійними силами природи, представником якої виступає орел.

Пока не требует поэта
К священной жертве Аполлон,
В заботах суетного света
Он малодушно погружен;
Молчит его святая лира;
Душа вкушает хладный сон,
<...>
Но лишь божественный глагол
До слуха чуткого коснется,

Душа поэта встрепенется,
Как пробудившийся орел
Тоскует он в забавах мира,
Людской чуждается молвы,
К ногам народного кумира
Не клонит гордой головы... [8, 402].

Друга частина вірша виражає таке притаманне романтикам прагнення захистити свободу творчості митця, адже вони завжди виступали проти раціоналістичної регламентації і нормативності. Вони вважали, що геній сам творить правила.

У зрілій ліриці О. Пушкіна, що пов'язана з його враженнями від поїздки на Кавказ знову присутній образ орла як уособлення поета та його величі.

Кавказ подо мною. Один в вышине
Стою над снегами у края стремнины;
Орел, с отдаленной поднявшись вершины,
Парит неподвижно со мной наравне.
Отселе я вижу потоков рожденье
И первое грозных обвалов движенье [8, 456].

Культ поета як «вищої людини», вільної від законів і норм повсякденного життя підкреслюється змалюванням стихій та образів природи, які «смирено идут подо мной» [8, 456].

Неодноразово образ орла як уособлення поета зустрічається в поезії англійського поета-романтика Джона Кітса. Так, Кітс у листі до Рейнольдса в травні 1818 називав В. Вордсворта, який належав до першої генерації поетів-романтиків, «орлом» [16, 28].

У сонеті «До Гайдона, з Сонетом Написаним перед Мармурами Елджіна» (1817) Кітс знову звертається до образу орла як уособлення поета. На нашу думку, він з жестом скромності робить порівняння своєї поетичної творчості, свого поетичного таланту з творчістю свого попередника В. Вордсворта.

Текст мовою оригіналу:

Haydon! forgive me that I cannot speak
Definitively on these mighty things;
Forgive me that I have not *Eagle's wings* – [19, 272].

Текст мовою мети:

Гайдоне! Пробач мені, що я не можу говорити
Насправді щодо цих могутніх речей;
Пробач мені, що я не маю *крил Орла* – [Переклад мій – С. Г.].

У сонеті «Перед Мармурами Елджіна» (1817) себе особисто поет бачить «хворим орлом, що задивився в небо».

Текст мовою оригіналу:

My spirit is too weak – mortality
Weighs heavily on me like unwilling sleep.
And each imagin'd pinnacle and steep
Of godlike hardship, tells me I must die
Like *a sick eagle* looking at the sky [19, 272].

Текст мовою мети:

Мій дух знеслилися, мене в дрімотну змору
Гне тлінності тягар; в уяві, як у млі,
Незборних труднощів обриви і шпилі
Підносяться і смерть мені віщують скору,
Як *хворому орлу*, що задивився вгору [Переклад В. Мисика].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Визначальна орієнтація романтизму на міф і символ зумовила силове поле міфологізації й відповідно – символізацію усієї образної системи романтиків. Відтак – образи птахів набували у творах романтиків символічної та міфологічної глибини. Образ орла є уособленням таких рис романтичного світогляду як, свобода, творче натхнення, високі духовні запити. У творчості представлених нами поетів-романтиків образ орла виступає символом поета і вітчизни.

Однак слід пам'ятати, що символу як одному з найістотніших складників поезики романтизму характерна багатозначність. Щодо способів презентації образу орла у творах поетів-романтиків, то вони складають багатозначненну гаму символіки. Саме тому, інтерпретація інших символічних сенсів образу орла в поезії епохи романтизму становить перспективи наших подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О. (2017). Орнітоморфні образи у фольклорних творах. Режим доступу: fch.udpu.edu.ua/article/view/138993

2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту (1991). Київ: Українське біблійне товариство.
3. Гура А. В. (1997). *Символика животных в славянской народной традиции*. Москва : Индрик.
4. Костомаров М. І. (1994). *Слов'янська міфологія: вибрані праці з фольклористики й літературознавства*. Київ : Либідь.
5. Наливайко Д. С. (1980). Романтизм. *Искусство : направления, течения, стили*. Київ : Мистецтво, С. 224–277.
6. Овідій. (1985). *Метаморфози*. Київ : Дніпро.
7. Патен І. (2017). Символи у слов'янській фразеосистемі (на матеріалі української, російської та польської мов): лінгвокультурологічний аспект. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич: Посвіт, С. 185–194.
8. Пушкин А. С. (1985 – 1987). Сочинения в 3 т. Москва: Художественная литература. Т. 1 : Стихотворения; Сказки; Руслан и Людмила: Поэма.
9. Сліпушко О. (2001). *Давньоукраїнський бестіарій (звірослов) : Національний характер, суспільна мораль і духовність давніх українців у тваринних архетипах, міфах, символах, емблемах*. Київ : Дніпро.
10. Ханзен-Леве А. А. (2003). *Русский символизм. Система поэтических мотивов. Мифопоэтический символизм. Космическая символика*. Санкт-Петербург : «Академический проект».
11. Шевченко Т. Г. (2003). *Повне зібрання творів у 12 т.* Київ : Наукова думка. Т. 1 : Поезія.
12. Шеллинг Ф. В. Й. (1999). *Философия искусства*. Москва : Мысль.
13. *Энциклопедия символов [сост. В. Рошаль] (2005)*. Москва : АСТ; Санкт-Петербург: Сова.
14. Эпштейн М. Н. (1990). «Природа, мир, тайник вселенной...» : система пейзажных образов в русской поэзии. Москва : Высшая школа.
15. Языков Н. М. (1964). *Полное собрание стихотворений*. Москва – Ленинград: Советский писатель.
16. Ferber M. (2012). *Eagles. The Cambridge Introduction to British Romantic Poetry*. Cambridge University Press, 25–28.
17. Impelluso L. (2006). *Natura i jej symbole*. Warszawa : Arkady.
18. Kobielus S. (2005). *Fizjologi i Aviarium. Sredniowieczne traktaty o symbolice zwierząt*. [przekład i opracowanie Kobielus S]. Kraków, 2005.
19. *The Complete Poems of John Keats (2001)*. Wordsworth Poetry Library.

REFERENCES

1. Antonova, O. (2017). Ornitomorfni obrazy u folklornykh tvorakh [Ornithomorphic images in folklore works] Retrieved from : fch.udpu.edu.ua/article/view/138993 [In Ukrainian]
2. Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu (1991) [The Bible or the Book of Scripture of the Old and New Testament]. Kyiv: Ukrainske bibliine tovarystvo. [In Ukrainian]
3. Gura, A. V. (1997) *Simvolika zhyvotnykh v slavyanskoj narodnoj traditsii [Animal symbolism in the Slavic folk tradition]*. Moscow: Indrik. [In Russian]

4. Kostomarov, M. I. (1994) *Slovianska mifolohiia: vybrani pratsi z folklorystyky y literaturoznavstva [Slavic mythology: Selected works on folklore and literary criticism]*. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian]
5. Nalyvaiko, D. S. (1980) Romantyzm [Romanticism]. *Yskusstvo : napravleniia, techeniia, styly*. (pp. 224–277). Kyiv: Mystetstvo. [In Ukrainian]
6. Ovidii. (1985). *Metamorfozy [Metamorphosis]*. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian]
7. Paten, I. (2017) Symvoly u slovianskii frazeosystemi (na materialy ukrainskoi, rosiiskoi ta polskoi mov): linhvokulturolohichnyi aspect [Symbols in the Slavic phraseological system (on the material of Ukrainian, Russian and Polish): linguocultural aspect] *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri – Native word in ethnocultural dimension*. (pp.185–194). Drohobych: Posvit. [In Ukrainian]
8. Pushkin, A. S. (1985) *Sochineniia v 3 t. T. 1 : Stikhotvoreniia; Skazki; Ruslan i Lyudmila: Poema. [Works in 3 volumes. T. 1: Poems; Fairy tales; Ruslan and Lyudmila: Poem]*. Moscow: Khudozhestvennaya literature. [In Russian]
9. Slipushko, O. (2001) *Davnoukrainskyi bestiarii (zviroslov) : Natsionalnyi kharakter, suspilna moral i dukhovnist davnikh ukrainsiv u tvarynnykh arkhetyppakh, mifakh, symvolakh, emblemakh [Old Ukrainian bestiary (sviroslov): National character, social morality and spirituality of ancient Ukrainians in animal archetypes, myths, symbols, emblems]*. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian]
10. Khanzen-Leve, A. A. (2003) *Russkiy simvolizm. Sistema poeticheskikh motivov. Mifopoeticheskii simvolizm. Kosmicheskaya simbolika [Russian Symbolism. The system of poetic motives. Mythopoetic symbolism. Space symbols]*. St. Petersburg : Akademicheskiiy proekt. [In Russian]
11. Shevchenko, T. H. (2003) *Povne zibrannia tvoriv u 12 t. T. 1: Poeziia 1837–1847. [Complete collection of works in 12 v. V. 1: Poetry 1837–1847.]*. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian]
12. Shelling, F. V. Y. (1999) *Filosofiia iskusstva [Philosophy of Art]*. Moscow: Mysl. [In Russian]
13. Entsiklopediia simvolov [Encyclopedia of Symbols]. (2005). Moscow AST; St. Petersburg.: Sova. [In Russian]
14. Epshteyn, M. N. (1990) «*Priroda, mir, taynik vselennoy...*» : sistema peyzazhnykh obrazov v russkoy poezii [«*Nature, the world, a shelter of the universe ...*» : a system of landscape images in Russian poetry]. Moscow: Vysshaya shkola. [In Russian]
15. Yazykov, N. M. (1964) *Polnoye sobraniye stikhotvoreniy [The Complete collection of poems]*. Moscow – Leningrad: Sovetskiy pisatel'. [In Russian]